

Új kihívások a pedagógus életpálya modellben, különös tekintettel a digitális írástudásra

© Molnár György

Budapesti Műszaki Egyetem, Budapest

molnar.gy@eik.bme.hu

Előzmények – elméleti háttér

Folyamatosan változó világunkban, egyre nehezebb stagnált állandó pontokat találni a folyamatos változások vihara mellett. E hatás az élet szinte minden terén jelen van, s egyre inkább érzékelhető, úgy a gazdasági folyamatokban, mint a társadalmi folyamatokban vagy az oktatáspolitikában és oktatási rendszerben. Az oktatás területén belül a köznevelés rendszerében észlelhető napjainkban a legdinamikusabb és komplexebb változás, értem ez alatt elsősorban a 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, a 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről, valamint a 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről jogszabály módosításait, valamint az ezeket módosító további jogszabályi rendszert (törvény, rendelet, stb.). Egy ilyen friss jogszabályi változás napjainkban, amely a már végzett és gyakorló pedagógusok minősítését szabályozza, a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet, valamint a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a köznevelési intézményekben történő végrehajtását tartalmazó 326/2013. (VIII.30.) Kormányrendelet. Ennek értelmében a pedagógusoknak a következő fokozatba lépéshez minősítő vizsgát (gyakornokból pedagógus I. fokozatba) vagy minősítő eljárást (pedagógus I.-ből pedagógus II.-be illetve a további fokozatok esetén is) kell tenniük. a minősítő vizsga/eljárás alapvetően 3 elemből áll; az e-portfólió elkészítéséből és megvédéséből, a megtartott óra/foglalkozás értékeléséből, végül az intézményi önértékelésből (az országos méréseket is beleértve) kiegészítve a tanfelügyeleti értékeléssel.

E folyamat előzményeként megélt bolognai típusú kétciklusú rendszerre való átállás – miszerint a felsőfokú alapképzés (BA/BSc) megszerzését a mesterdiploma (MA/MSc) teljesítése követhet - is magában hordozott néhány új elemet, nevezetesen a tanári portfóliót és az összefüggő nevelési-oktatási gyakorlatot. Mindezek segítik a tanárjelöltek interdiszciplináris ismeretekkel, használható tudással történő felruházásukat, s ezáltal a jövő szakemberévé válásukat (Torgyik, 2013).

A szakmai tanárképzéshez kötődő portfólió készítést a 15/2006. OKM (IV. 3) rendelet szabályozza a tanári képesítő vizsgáról szóló szabályozása révén; ennek 4. sz. mellékletének 5.1.3 pontja szerint a tanári mesterképzés hallgatóinak portfóliót kell készíteniük:

„A vezetőtanár (mentor) felügyelete mellett elkészít a tanári gyakorlatának eredményességét adatokkal alátámasztó, saját fejlődését dokumentáló portfóliót, mely a szakdolgozat részét és a tanári képesítő vizsga tárgyát képezi.”¹

¹ részlet a 15/2006. OKM (IV. 3) rendelet 5.1.3 pontjából

Ennek értelmében tehát egyfelől kötelezővé vált a portfólió használata s ezzel együtt a vezetőtanárokat fokozatosan fel kell váltaniuk az ún. mentortanároknak, melyek szakirányú végzettsége felsőfokú végzettséghez illetve pedagógusi szakvizsgálathoz kötött, s 2014-től már rendelkeznie kell ilyen végzettségű mentortanárnak minden egyes iskolai gyakorlólóhelynek. A szakképzettség elemei kapcsán a jogszabály az alábbiak teljesítését írja elő:

- tanárszak szerinti szakterületi (szaktudományos, művészeti) tudás, valamint
- a tanári munkához szükséges
- ba) pedagógiai, pszichológiai elméleti és gyakorlati,
- bb) szakmódszertani (diszciplináris és interdiszciplináris tantárgy-pedagógiai) tudás, készség, képesség, és
- bc) a képzéssel párhuzamosan megszerzett pedagógiai, pszichológiai és tanítási gyakorlat, továbbá
- a köznevelési intézményben, felnőttképzést folytató intézményben teljesített összefüggő egyéni iskolai gyakorlat.

A féléves összefüggő nevelési-oktatási gyakorlat négy fő területre vonatkozóan differenciálja az ismeretek elsajátítását:

I. A szaktárgyak tanításával kapcsolatos tevékenységek

II. A szaktárgy tanításán kívüli tevékenységek

III. Az iskola, mint szervezet és támogató rendszereinek megismerése

IV. Az egyéni összefüggő szakmai gyakorlat során teljesített tevékenységek dokumentálása

E fenti felsorolás utolsó elem utal a portfólió elkészítésére, azaz a portfóliónak a következő 3 területen elvégzett és dokumentált tevékenységeket kell tartalmaznia:

I. Szaktárgy tanításával kapcsolatos tevékenységek

II. Szaktárgy tanításán kívüli tevékenységek

III. A szakképző intézmény, mint szervezet és támogató rendszereinek megismerése

A tanári munka során elkészített portfólió sokféle típusú dokumentum lehet, ilyen pl. órai megfigyelés, szócikk összegzés, tanulók értékelése, faliújság, pedagógiai napló, óravázlat, levelezés a szülővel, fényképek, tanulók portfóliói, önképzési terv, videofelvétel, önkéntes tevékenység leírása stb. Ezek pontos lehatárolásában segít a szakmai tanárképzés Képesítési és Kimeneti Követelmény rendszere (KKK), ami megadja az egyes kimeneti kompetenciának megfelelően portfoliócsomagot. Ennek az előbbieken leírt modellnek egy lehetséges összerendelését mutatja az alábbi táblázat, mely a szakmai tanárképzés kimeneti követelményében meghatározott 9 kompetenciához illeszti az iskolai feladatok elvégzését.

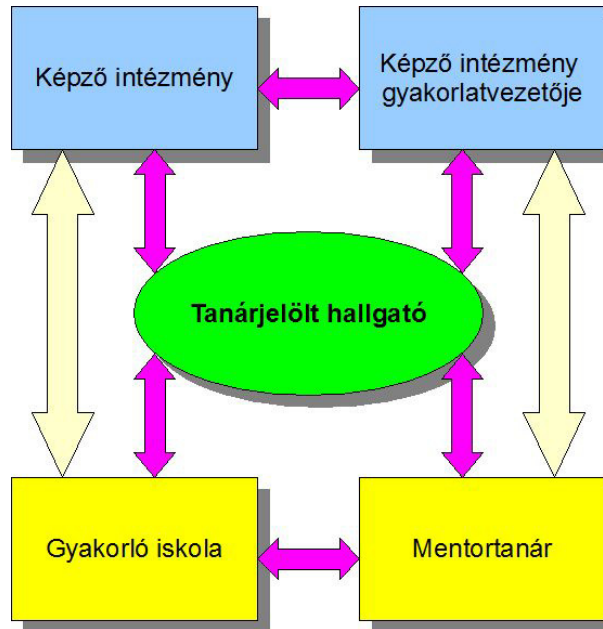
1. táblázat: Hallgatói portfólió felépítése, tartalma (Hollósi & Szabó, 2011)

	<i>Kompetencia</i>	<i>Kért dokumentumok</i>
1.	A tanulói személyiség fejlesztése	Egyéni fejlesztési terv bemutatása, elemzése (SNI többlet-ellátása, tehetségfejlesztő program) Tanuló személyiségének bemutatása önálló empirikus vizsgálattal <i>egy választott tanuló esetén – Egyéni fejlesztési terv javaslat készítés</i>
2.	Tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése	Szociális kompetenciák fejlesztésének, iskolai gyakorlatának bemutatása (DÖK, osztályfőnöki program, <i>házirend</i> , stb.) Empirikus vizsgálat csoportok szerveződéséről; iskolai konfliktushelyzetek értékelő elemzése – <i>Házirend alapján egyéni, speciális konfliktushelyzetek tanulmányozása - véleményezése</i>
3.	A pedagógiai folyamat tervezése	Pedagógiai program, helyi tanterv, stb. Intézménybemutató az iskolában begyűjtött dokumentációs anyagokkal, a belső értékelés tanulmányozása Innovációs tevékenység <i>Nevelési, oktatási folyamat tervezését, szervezését dokumentáló változatos dokumentumok elemzése. Iskolaszervezet és tanügyigazgatás.</i>
4.	A tanulók műveltségének, készségeinek és képességeinek fejlesztése a tudás felhasználásával	Prevenációs program, önképző kör, szakkör, szabadidős programok, projekt-terv készítés – <i>Egy tetszőlegesen választott témájú tanítási órán kívüli program terv kidolgozása</i>
5.	Az egész életen át tartó tanulást megalapozó kompetenciák fejlesztése	Tanulás-módszertani segédanyag összeállítása, prevenációs programok elemzése Életpálya-építő-, pályaorientációs programok Motivációs kérdőív felvétel és elemzése Számítógéppel segített tanulás: kooperatív és kollaboratív tanulás az oktatásban, SDT használata az oktatásban – <i>Egy választott témában elkészült oktatási segédanyag, pedagógiai szempontok alapján felépítve</i>
6.	A tanulási folyamat szervezése és irányítása	Tematikus terv (saját) Gyakorlati, módszertani tevékenység dokumentálása különböző médiumokkal Szakmai gyakorlatról pár kritika, reflexiók – <i>Óravázlat és önértékelés készítése</i>
7.	A pedagógiai értékelés változatos eszközeinek az alkalmazása	Belső szaktárgyi értékelés, mérésértékelés intézményi sajátossága saját mérő-értékelő lap kifejlesztése Külső értékelés-kompetenciamérés bemutatása; tapasztalatok <i>Interjú diákokkal, pedagógusokkal, szülőkkel az oktatás minőségéről, s ennek rövid bemutatása</i>
8.	Szakmai együttműködés és a kommunikáció	Külső szervekkel való kapcsolat dokumentumai, az együttműködés formáinak bemutatása – IMIP, interjú gyerekekkel/szülőkkel Gyermekkel/szülőkkel való kapcsolat intézményi megvalósulása (fogadóórák, nyílt nap, nevelőtestületi értekezletek, rendezvények) A hallgató által megvalósított szakmai kapcsolattartás demonstrálása – <i>Az ezzel kapcsolatos eszközrendszer feltárása, elemzése</i>
9.	Önművelés, elkötelezettség a szakmai fejlődésre	Innovatív tevékenységek intézményi szinten A hallgató innovatív tevékenységének dokumentumai Szakirodalmi áttekintés reflexiókkal Szakmai fejlődési terv – <i>Ezen célt megvalósító dokumentumok, tanulmányozása és elemzése</i>

Mindezek figyelembevételével az utolsó féléves gyakorlat során a hallgató a mentortanár és a tanárképző központ szakember felügyelete mellett elkészíti – a

tanulók megismerése terén végzett munkáját, tanári gyakorlatának eredményességét adatokkal alátámasztó, a saját gyakorlati fejlődését dokumentáló – portfóliót. E féléves tevékenység számos oktatásban érintett szereplőt igényel, ennek egyszerűsített vázlatát mutatja az alábbi ábra:

1. ábra. A tanárjelölt féléves gyakorlatának oktatási szereplői

A BME 2009-től indította Bologna rendszer szerinti szakmai tanárképzését a mérnök-, és közgazdász tanár képzést osztott formában, kezdetben kisebb létszámokkal, majd fokozatosan növekedő tendenciával folytatva.

A régi osztatlan és az új bolognai típusú osztott képzési modell legnagyobb eltérést a tantervek, a tanulástámogatási rendszerek, a gyakorlati képzés jellemzői, a gyakorló iskolai hálózatok és gyakorlatvezető oktatók, a csoportos és az egyéni iskolai gyakorlat megszervezése, az új oktatói szerepek (mentortanár), valamint az új értékelési módszerek (e-portfólió) terén mutattak. Az előbb említett területek közül legszembevetőbb az egyéni összefüggő gyakorlat, valamint a gyakorlat során teljesített tevékenységek dokumentálásának informatikai megoldása, azaz az e-portfólió támogatását szolgáló Mahara elektronikus környezete (Molnár, 2011).

E-portfólió és támogató rendszere

A portfólió olasz eredetű szó, dokumentum dossziét, szakértői dossziét jelent, s hétköznapiabb megfogalmazásban a diákok munkáiból készült gyűjteményt, a tanulók munkáinak gyűjteményét értjük alatta. Sokféle definíciója létezik. Célja kettős: egyfelől értékelési céllal, másfelől a tanulás elősegítése érdekében jön létre. Alapvetően három portfóliótípust különböztethetünk meg:

- A munkaportfólió (fejlődést dokumentáló gyűjtemény): A hallgató az összes, az adott tanulási folyamathoz tartozó dokumentumot gyűjti össze benne. Ez a típusú portfólió, mint gyűjtemény, azt a szerepet tölti be, hogy bemutassa a tanári kompetenciák meglétét, illetve fejlettségét. A dokumentumok alapján rendszeresen kap visszajelzést tanárától, és értékeli saját előrehaladását is.

- A bemutatóportfólió: A munkaportfólióból a bemutatóportfólióba már csak a hallgató legjobb munkái kerülnek át. Ezeket saját maga válogatja össze azokból a dokumentumokból, amelyek véleménye szerint a legjobban bemutatják őt és elért eredményeit. Ahhoz persze, hogy meg tudja ítélni, melyek a legjobb munkái, szükséges, hogy világos értékelési szempontrendszer álljon rendelkezésére.
- Az értékelési portfólió (eredmények minősítése): Az alternatív értékelési módszerek egyike, amely külső sztenderdek köré szerveződik. Minden dokumentum valamely sztenderd teljesítését, elérését hivatott bizonyítani, tehát ennek a portfóliótípusnak az értékelési szempontok a sorvezetői. A fő cél az, hogy a tanár a hagyományos osztályzással szemben a hallgató teljesítményét holisztikusan, a jellemző dokumentumok segítségével ítélhesse meg (De Fina, 1992; Barrett, 2000).

A tanárképzők (képzőhelyek, a későbbiekben az új törvény szerint tanárképző központok) célja a portfólióval annak feltárása, hogy a jelölt sokoldalúan és hosszabb időn át tudja dokumentálni tanulását, fejlődését, tanári kompetenciáinak kialakulását.

Felismerve a hagyományos portfólió rendszerek alkalmazásának nehézségeit az első végzős évfolyam záróvizsga tapasztalata alapján, s a környezettudatos magatartás szemléletét is figyelembe véve, valamint az új elektronikus tanulási formák erősödését, a BME Műszaki Pedagógia Tanszéke illetve az Intézet (APPI) 2009-ben bevezette az elektronikus portfólió keretrendszerét a Mahara elektronikus környezete által, melyet a már 2006 óta használt Moodle rendszerbe integrált. A bevezetésénél fontos kritérium volt a fokozatos bevezetés, hiszen egyfelől biztosítani kellett az adott elektronikus szolgáltatás megfelelő technológiai hátterét, másfelől még a fiatal generációk körében is komoly megterhelés lehet több szolgáltatás egyidejű bevezetése (Ósz, 2011).

Az empirikus kutatás ismeretése

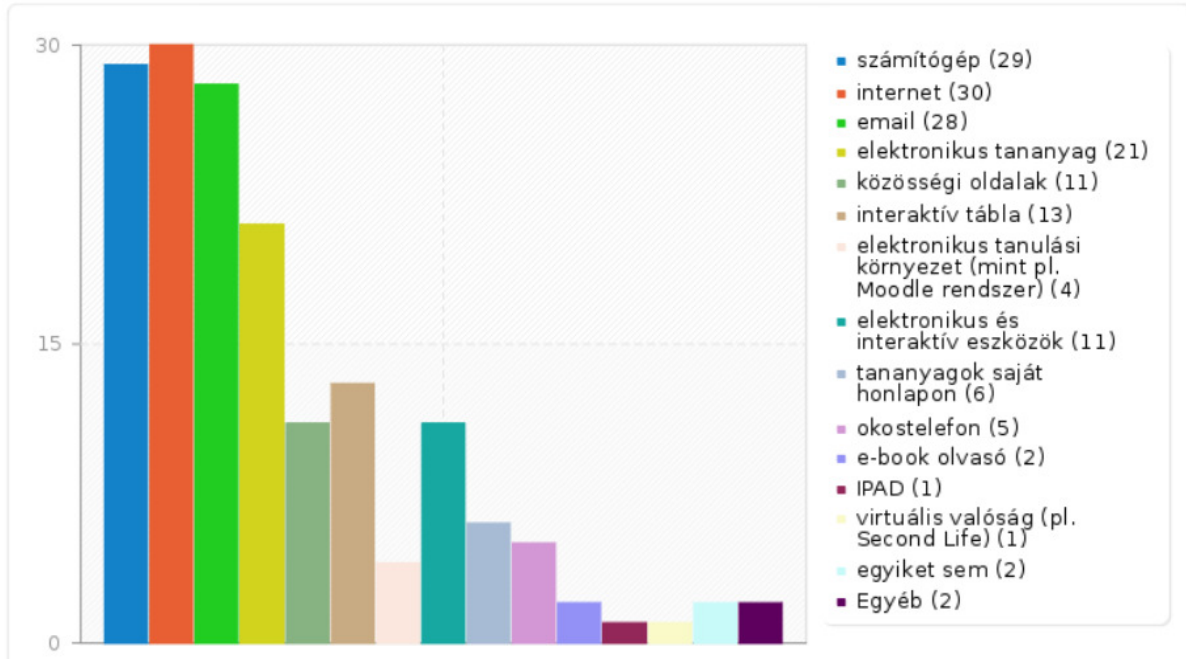
A kutatás alaphipotézise, hogy a minőségi oktatás megvalósításához, módszertanilag, oktatástechnikailag és szakmailag jól képzett jövőbeli pedagógusokra van szükség a közoktatásban (szakképzésben) éppúgy, mint ahogy a felsőoktatásban is. Ugyanakkor az új változások a tanárjelöltek számára jelentős nehézséget jelentenek, a képzési és kimeneti követelményekhez igazodott megnövekedett terhek, új típusú feladatok mellett.

Az új típusú képzés jellemzésére, elégedettségére vonatkozóan egy keresztmetszeti bevérvizsgálat elvégzésére került sor 2012 őszén és 2013 nyarán. A feltárás módszereként a pedagógiai gyakorlatban már bevált online típusú kérdőív felmérést használtuk, mely 24 db item-ből állt, zárt feleletválasztós, illetve Likert-skálás válaszlehetőségekkel. A felmérés egy zárt rendszerű kérdőív motor segítségével gyűjtötte be a válaszadók válaszait, ennek elérhetősége: <http://appi.bme.hu/survey>.

Az első 18 fős, 2010-ben kezdett mérnök- és közgazdász tanár szakos hallgatói csoportból összesen N=14 válaszadó volt értékelhető, míg a második 41 fős évfolyamból N=34 hallgatói értékelés volt feldolgozható. A vizsgálat adatainak feldolgozása és kiértékelése az egyszerű leíró statisztika módszereivel valósult meg. A felmérés néhány fontosabb mondanivalóját illetve jellemzőit foglalják össze a következő sorok és diagramok.

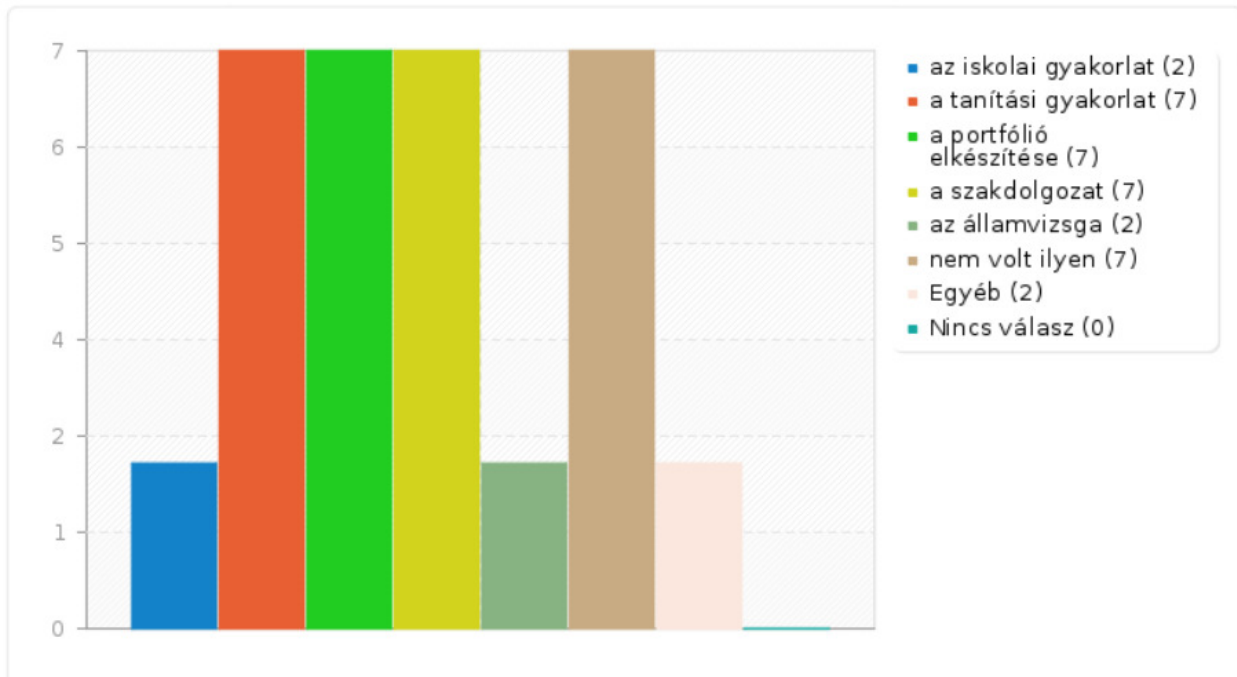
A válaszadók $\frac{3}{4}$ -ed része 40 és 50 év között van, ez a levelező képzés sajátosságát mutatja, ezzel együtt a válaszadók több, mint fele mérnöki végzettséggel, s 75%-uk mérnöktanári végzettséggel rendelkezik. Az alábbi diagram jól mutatja, hogy az alapvető digitális eszközök (számítógép, internet, email) használata mellett egyre általánosabbá válik az elektronikus és interaktív tananyagok és taneszközök használata a tanárjelöltek körében.

2. ábra. Az IKT használatra vonatkozó ismeretek

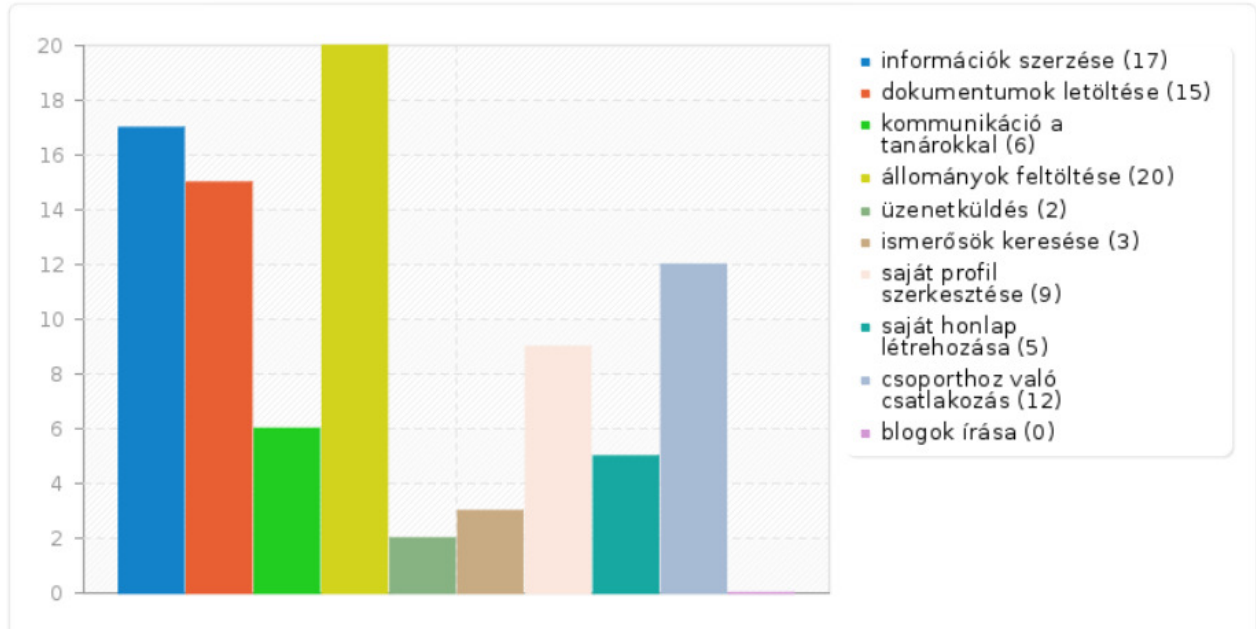
A legnagyobb nehézséget a tanári portfólió, a tanítási gyakorlat illetve szakdolgozat elkészítése jelentette a hallgatók számára, portfólión belül pedig a megfelelő dokumentumok összeállítása és elrendezése bizonyult a legnehezebb feladatnak.

3. ábra: A tanárjelöltek utolsó féléves feladatainak legnehezebb elemei

Az e-portfólió informatikai keretrendszerül szolgáló Mahara-rendszer kezelését a megkérdezettek több mint fele (54%) nagyon hasznosnak ítélte meg, s 74,4%-uk szívesen használná a jövőben is. A rendszer leghasznosabb funkcióinak az információk szerzését, az állománykezelést, valamint a dokumentumok letöltését jelölték meg.

4. ábra: Az e-portfólió támogató rendszerének funkciói

Az új életpálya modell pedagógus előmeneteli rendszerében a pedagógus értékelési elemei között az e-portfólió csupán 3 helyen jelenik meg, ugyanakkor az összminősítés 50%-át teszi majd ki. Értékelési módszerek a minősítő vizsgán, illetve minősítő eljáráson:

- Az e-portfólió előzetes vizsgálata.
- A pedagógus által tartott órák/foglalkozások látogatása, értékelése, megbeszélése.
- Az országos pedagógiai-szakmai ellenőrzés során látogatott órák/foglalkozások tapasztalatainak megismerése.
- Az országos pedagógiai-szakmai ellenőrzés összegző értékelésének elemzése.
- Az intézményi önértékelés adott pedagógusra vonatkozó elemeinek megismerése.
- Az információk értékelése, felkészülés a védés lebonyolítására.
- Az e-portfólióvédés lebonyolítása.
- Az e-portfólióvédés értékelése.

Az összegző értékelés megoszlását az alábbi kis táblázat foglalja össze.

2. táblázat A pedagógus minősítő eljárásának összegző értékelése (OH, 2013)

Kompetenciák	Az értékelés elemei				Súlyozott érték (1-5)	
	A pedagógus teljes szakmai tevékenységét bemutató e-portfólió és védésének értékelése	A pedagógus által vezetett foglalkozás(ok) értékelése	Az intézményi önértékelés pedagógusra vonatkozó részei	Az országos pedagógiai-szakmai ellenőrzés során látogatott foglalkozások tapasztalatai		Az országos pedagógiai-szakmai ellenőrzés összegző értékelése
	A súlyozás mértéke					
	50%	20%	30%			
	Az értékelés eredménye (1-5)					

A fenti elemek közül a pedagógusok digitális kompetenciáit leginkább az e-portfólió összeállítása, feltöltése a KIR rendszerrel szinkronizáló Oktatási Hivatal által kifejlesztett e-portfólió kezelő rendszerbe, valamint annak 15 perces prezentációs bemutató formájában történő megvédése fogja igénybe venni. A portfólió tartalmaz majd kötelező elemeket (10 óra/foglalkozási terv, 1-3 tematikus terv, 1-3 csoportprofil) és szabadon választott elemeket (projektterv, fejlesztési terv, publikációk, szabadalom...). Az értékelés az úgynevezett kompetencia fejlődési szintjét aktuálisan mutató sztenderdek segítségével valósul majd meg, melyek jelzői pedig az indikátorok lesznek mind a 8 vizsgálandó kompetenciaterületen (így összesen 78 db indikátor egy adott műveltségi/szakterületen). Az értékelést egy 3 tagú megfelelő kvalifikáltságú minősítő bizottság végzi el. Az eljárás egy hosszabb folyamattal írható le, melynek előkészületei február utolsó napjaitól július 31.-ig tart, ami majd a következő évben minősítő eljárást tevők előkészítését jelenti majd. A sikeres eljárás után a pedagógusok következő fokozatba történő sorolása az eljárást követő év januárjától várható, ami jelenleg az első sikeres eljárást teljesítőknél 2015. január lesz.

Befejezés, záró gondolatok

Az empirikus felmérés kiértékelései alapján elmondható, hogy a megkérdezettek mintegy 35%-a a portfólió elkészítését, míg nagyjából 1/3-uk a tanítási gyakorlat teljesítését és a szakdolgozat megírását tartotta a legnehezebbnek, ugyanakkor a legkönnyebbnek az államvizsga letételét. Ennek magyarázata az lehet, hogy a képzés új elemeivel is meg kell ismerkedniük, s fokozatosan el kell sajátítaniuk a megfelelő tevékenységeket (e-portfólió) a záróvizsgáig. A portfólió kezelő Mahara rendszert a többség nagyon hasznosnak ítélte meg, s csak néha szorultak kis segítségre a használatával kapcsolatban, valamint a jövőben is előszeretettel alkalmaznák más területeken is. Emellett igényelték volna a közösség tagjai által készített portfóliók megismerését, valamint a rendszerszemlélet erősítését, s legnagyobb részük támogatná az e-portfólió ismeretanyag beépülését egy tantárgyi tematikába. Egy kiragadott szöveges vélemény szerint: „A pedagógusi munka során a széleskörű használata egyre nélkülözhetetlenné válik”.

Az új, napjainkban még alakulóban lévő szakmai tanárképzési modell számos fontos kérdést vet fel, mely a most folyó képzések létét legkésőbb 2016-ig megszünteti. Az addig vezető út még hosszú, s meglehetősen ingoványos. A szerző által az új elemek bevalásvizsgálatára vonatkozó, mikrokörnyezetben elvégzett felmérésének eredménye segíthet a jelenleg formálódó új szakmai tanári KKK, illetve tanterv és tananyagtartalom jövőbeli helyes irányvonalának kijelölésében. Ebben egy

konkrét, mikro szintű mozzanatként a portfólió szerkezetének egyszerűbbé és átláthatóbbá való tétele mutatkozott fejlesztési feladatként.

Mindezen eredményeket és változásokat is figyelembe véve az új pedagógus életpálya modell által előírt minősítő vizsga és eljárás elemei közül a legnagyobb feladatnak az e-portfólió elkészítése, feltöltése és az előírt 1 órás időtartamban történő megvédése mutatkozik a legnagyobb feladatnak és kihívásnak a pedagógusok digitális kompetenciáját illetően, még akkor is, ha ezen portfólió elemek dokumentum alapú elektronikus formákat takarnak (word, pdf.). Erre mindenképpen fel kell készülnie az érintett pedagógusi társadalomnak.

Irodalomjegyzék

- BARRETT, H. (2000). Create Your Own Electronic Portfolio: Using Off-the-Self Software to Showcase Your Own or Student Work. *Leading & Learning with Technology*, 27 (7), 15-21.
- DE FINA, A. A. (1992). *Portfolio assesment, getting Started. Teaching Strategies*. Jefferson City, MO: Scholastic Inc.
- HOLLÓSI Hajnalka Zsuzsanna, & SZABÓ Antal (2011). Tanári portfólió. [Nyíregyháza]: [Szerzői kiadás.]
http://www.nyf.hu/pkk/sites/www.nyf.hu.pkk/files/tanarkepzo_anyagok/tanari_mester_kepzes/osszef_szakm_gyak/o6_tanari_portfolio.pdf [2014.01.07.]
- MOLNÁR György (2011). *A közoktatási vezető képzés informatikai háttértámogatásának vizsgálata és fejlesztési lehetőségei*. [Szakdolgozat.] Budapest: Budapesti Műszaki Egyetem.
- ŐSZ Rita (2011). Új generációs oktatás szervezés. In Tóth Péter, & Duchon Jenő (szerk.): *Empirikus kutatások a szakképzésben és a szakmai tanárképzésben*. Trefort Ágoston Szakmai Tanárképzési Konferencia. Tanulmánykötet (pp. 221-227). Budapest: Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ.
- TORGYIK Judit (2013). *A tanulás szinterei felnőtt- és időskorban*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- OH (2013). *Útmutató a pedagógusok minősítési rendszeréhez: Az emberi erőforrások minisztere által elfogadott általános tájékoztató anyag*. Budapest: Oktatási Hivatal.